

БОЈАН КОВАЧЕВИЋ*

Факултет политичких наука
Београд

УДК 316.334.3:94(4)

Прегледни рад
Примљен: 11.01.2020
Одобрен: 22.02.2020
Страна: 73-92

ПРОБЛЕМ ИЗГРАДЊЕ ПОРЕТКА СЛОЖЕНИХ ПОЛИТИЧКИХ ЗАЈЕДНИЦА У УПОРЕДНОМ СВЕТЛУ НАСТАНКА АМЕРИЧКЕ, НЕМАЧКЕ И ШВАЈЦАРСКЕ ФЕДЕРАЦИЈЕ

Сажетак: Како федералне нације решавају задатак помирења друштвених, економских, језичких и културних различитости својих саставних јединица? Да ли је зарад очувања сложеног поретка нужно деполитизовати различитости и преместити их у приватну сферу? У којој мери идеје и визије утичу на процес изградње федералних нација? Какву улогу игра спољашња претња, стварна или измишљена? Која је права стратегија изградње сложеног поретка између партнера неједнаке политичке, војне и економске снаге? Ово су питања на које у чланку тражимо одговор у светлу упоредног искуства изградње америчког, немачког и швајцарског федералног поретка.

Кључне речи: федерализам, нација, поредак, САД, Швајцарска, Немачка

Увод – Француска револуција, федерализам и проблем изградње поретка

Европљани данас живе у времену системске кризе. Њене праве размере показало је поновно отварање питање “Зашто смо заједно?” у оквиру држава чланица Европске уније. Иза леђа равнодушних грађана процес европских интеграција подрио је друштвене уговоре који су на окупу држали њихове националне заједнице (Ковачевић 2017, 101-161). Ескалацију кризе јавних дуга 2009. године пратило је нагло јачање сецесионистичких покрета у Каталонији, северу Италије и Шкотској (Ковачевић 2014). Становнике Каталоније од Шпанаца као и становнике региона Венето од Италијана одваја другачији поглед на свет, обликован историјом, културом, обичајима, цивилизацијским достигнућима, степеном индустријског развоја. Зашто би се Каталонци и Венецијанци и даље покоравали одлукама централних власти које више нису у стању да граде путеве, спречавају неограничени прилив миграната, професорима у школама гарантују добре плате и свим грађанима обезбеђују квалитетно бесплатно лечење. Можда би им заиста било боље уколико њихови региони

* kovacevic.bojan.bg@gmail.com

постану независне државе? Истовремено, велик број грађана окупљених на трговима европских престоница, Атине, Мадрида, Рима, Париза, отпочели су протесте због укидања темељних претпоставки државе благостања која је до недавно успевала да задржи на окупу њихове колективне и индивидуалне различитости. Мирни протести на којима грађани, у околностима примене ригорозних мера штедње, заједно са водећим мислиоцима политике и друштва расправљају о ишчезлим претпоставкама заједничког живљења ушли су у нову фазу у зиму 2018/19 године. На улицама Париза појавили су се љути људи обучени у жуте прслукe који у дивљачком бесу разбијају излоге и пале аутомобиле на улицама француске престонице (Halimi 2019). Жути прслуци насликали су Французима највећу опасност која вреба са рушевина досадашњих националних темеља политичког заједништва, опасност пада у понор природног стања. Темљеи политичког заједништва урушени у оквиру држава чланица нису пренети на наднационални ниво. Процес европских интеграција који је свим својим учесницима дуго времена доносио корист није происходио успостављањем новог европског друштвеног уговора који би заменио оне старе, националне. Криза је оголила потпуно одсуство солидарности међу европским народима. Спремности да се зарад општег добра жртвује партикуларни интерес више нема ни у оквиру појединачних држава чланица. Солидарности нема ни код добитника процеса интеграције ни код њених губитника. У Европи више нико није спреман да одустане од својих пролазних жеља, амбиција, циљева зарад трајног добра заједнице.

Тиме је пред теоретичаре и политичке делатнике постављена стара дилема од које су и једни и други бежали у деценијама материјалног благостања у Европи - дилема изградње политичког јединства из несагледивих различитости друштвених група. Наиме, главни актери процеса европских интеграција и недаровити научници који су њихове успехе описивали поверовали су да стварају нешто што никада раније није постојало и што ће на крају обесмислити све класичне проблеме политичке мисли. Сличну веру имали су и остали револуционари у историји, вођи Француске револуције, руски большевици и Мусолинијеви фашисти. Криза је, међутим, расветлила баналност уверења да ће се функционалистичка логика преливања која објашњава стварање царинске уније, заједничког тржишта и монетарне уније једноставно потврдити и на проблему стварања европске нације. У овом чланку полазимо од становишта да нема ничег суштински новог у науци о политици. Ради се увек о истим старим проблемима који се у различитим епохама прерушавају у нове одоре. Због тога се насупрот европским револуционарима и њиховим научним следбеницима окрећемо прошлости. Искуство стварања француске, америчке и швајцарске нације стављамо у упоредни контекст. Циљ нам је састављање огледала које ће истраживачима политике увеличати изазове данашњег европског федералног поретка у настајању и показати неке од смерница за његово одржање. Враћамо се модерном историјском искуству разрешења старог проблема изградње јединства из различитости.

Човек не може изабрати оца или мајку, општину, град, провинцију, земљу у којој ће се родити, историју своје домовине, религију, обичаје својих предака или матерњи језик. Припадност породици, граду, провинцији, држави,

конфесионалној, културној или језичкој групи није ствар слободног избора већ питање корена и прошлости. Ове различите али међусобно испреплетене заједнице играју конститутивну улогу у обликовању наших погледа на свет, интереса, веровања, амбиција, ставова или страхова. Питање које постављамо јесте шта чини интегративно начело које ове разнолике колективе сједињује у јединствено политичко тело.

У свету националних држава одговор је дала Француска револуција. Идеја да је сваки човек рођен слободан и једнак са осталима убедила је Французе да превазиђу постојеће територијалне, класне и језичке различитости и да утемеље своје политичко јединство на филозофским начелима које је тадашња епоха изнедрила на позорницу историје. Хомогенизовани уверењем да свака власт своје порекло мора имати у народу, француски револуционари избрисали су претходне друштвене везе које су почивале на привилегији рођења. Када је ураган Револуције завршио свој посао заједничка прошлост, обичаји и традиција више нису представљали нити довољно чврсте да одрже јединство народа. Стабилност поретка апсолутистичке монархије заувек је изгубљена. Очување политичког јединства почиње да зависи од свакодневне дораслости грађана задатку колективног организовања културног, економског и политичког живота друштва (Renan 1996).

Након Револуције историја никада није престајала да тестира способност народа да себе изнова ствара и потврђује као нацију. У поређењу са предвидљивошћу и сигурношћу коју је својим поданицима пружала апсолутистичка монархија, стални идеолошки сукоби око услова прихватања колективно обавезујућих одлука могу изгледати као непрекидни прерушени грађански рат (Козелек 1997). У времену, пак, у којем су филозофи имали моћ да преокрену ток историје а грађани поверовали да политика може не само да промени друштво већ и да морално усаврши људску природу, идеје су имале више утицаја на мишљење и деловање појединаца него конкретно историјско искуство. Французи су поверовали Русоовом филозофском увиду према којем се човек може покоравати само оним законима које је сам донео (Ruso 1993). Монарх је трајно ослобођен одговорности да штити безбедност, власништво и живот својих поданика. На месту његове суверене одлуке у спору о правичном и добром угњездила се непредвидљива, еманипаторска волонте генерал. Општој вољи препуштено је уређивање свих кључних сегмената колективног живота. Отиснувши се у политичку авантуру доношења општих норми Французи су постали свесни свог политичког постојања и преображени су у нацију.

Француска нација настала је захваљујући смелости самосвесних грађана да од историје, друштва и политике затраже више од онога што им је пружао Ancien Régime, да затраже остварење универзалне идеје слободе. Истовремено, пак, француска нација рођена је у одређеним границама већ постојеће централизоване државе. Наиме, у деценијама које су Револуцији претходиле, установе старог света - скупштине провинција, диети сталежа, локални магистрати, регионална административна тела и судови – биле су лишене свог изворног смисла и испражњене од историјског садржаја (Tokvil 1994). Избрисана је аутономија територијалних и функционалних заједница, градова, провинција,

општина, сталежа. Много пре него што је опат Сјејес (Sieyès) обзнанио свету да уставотворна власт нације, поувоир цонституант, не може бити ограничена (Sieyès 1989), неспутана воља чланова Краљевог савета уређивала је све кључне сфере заједничког живљења. Деценијама раније него што ће Робеспјер са својим следбеницима преузети све управљачке задатке, Краљев савет већ је играо улогу врховне судске, законодавне и извршне власти. Другим речима, у тренутку када је нација на престолу заузимала место краља и његовог Савета сви претходни међустепени власти између државе и појединца већ су били ишчезли.

Управо је одсуство таквог централизованог државног апарата оно што проблем изградње поретка у федералној држави чини суштински различитим у односу на француско искуство. Док је француска држава претходила рођењу француске нације, федералне нације настајале су паралелно са својим државама. То је основни разлог због ког питање изградње јединства из различитости у процесу настанка сложених политичких заједница није могло добити одговор сличан ономе који су дали француски револуционари. Ни једна филозофска идеја није довољно заводљива да убеди народе претходно суверених држава да се потпуно одрекну свог колективног идентитета. Селјаци, грађани, племићи старог режима у Француској равнодушно су посматрали како Краљев савет одузима надлежности њихових локалних заједница (Tokvil 1994, 53-144). За разлику од њих припадници сложених нација не могу никада избрисати из колективног памћења искуство крвавих ратова вођених за слободу својих старих домовина. Они ће се, такође, тешко одрећи ефикасних управљачких структура својих претходних држава које су им вековима пружале поредак и благостање (Zibblatt 2006). Тако изгледа на успех Ренановог плéбисците de tous les jours, који изгледају неизвесно када се питање “Зашто смо заједно?” односи само на појединце, постају још мање предвидљиви када се у потрагу за одговором појединцима придруже и њихове заједнице.

Па ипак, неке федералне нације успеле су да преживе све до данашњих дана. Како су у томе успеле? Како су решиле задатак трајног помирења географских, политичких, друштвених, економских, језичких и културних различитости својих саставних јединица? Да ли је зарад очувања поретка нужно деполитизовати различитости и преместити их у приватну сферу? У којој мери идеје и визије утичу на процес изградње федералних нација? Какву улогу игра спољашња претња, стварна или измишљена? На који начин национално јединство може бити остварено у одсуству великих уједињујућих политичких начела? Која је права стратегија изградње сложеног поретка између партнера неједнаке политичке, војне и економске снаге? Ово су питања на које у чланку тражимо одговор у светлу упоредног искуства изградње и одржавања америчког, немачког и швајцарског федералног поретка.

Федерализам и поредак у Сједињеним Америчким Државама

Насупрот вођама Француске револуције, очеви оснивачи САД-а нису веровали да друштво може бити усавршено кроз политику. Далека им је била и

идеја да се људски дух може непрестано развијати према смерницама неког филозофско-политичког пројекта. Схватање које им је, пак, било највише страно јесте да неограничена воља нације може грађанима донети слободу. „Чини се да је господин Тирго (*Turgot*) различитог мишљења те се залаже за 'скупљање све власти у једном центру, у нацији'. Лако је разумети како сва власт може бити сакупљена у 'једном центру' у деспотији или монархији; али како је то могуће учинити када се очекује да тај центар буде нација то је већ теже појмити“ (Adams 1794:6). Насупрот Француској револуцији која је била руковођена апстрактним идеалом слободе, Америчка револуција била је усредсређена на одбрану већ остварене слободе заштићене законима досељеника Новог света.

Оно што је Американце ујединило у побуну против британског краља било је убеђење да сваки човек има одређена неотуђива права међу којима су право на „живот, слободу и тежњу за срећом“ (Declaration of independence, 4 July 1776). Тај чувени кредо, вера у индивидуализам, постигнуће и једнакост прилика, остао је до данас интегрални састојак америчког идентитета (Huntington 2004:66-8). Насупрот Русоовој идеји волонте генерал, пак, амерички кредо није био довољан да створи нацију. Концепт слободе развијен у предвечерје Француске револуције био је нераскидиво везан за филозофско обећање према којем је друштво могуће уредити на начин да подстакне трајни развој људског духа (Condorcet 1988). Франуска идеја слободе била је, дакле, везана за нешто што још увек не постоји, али нешто толико велико и привлачно за што би људи могли пожелети да жртвују све оно што су изградили у прошлости. Најзначајнији део овог обећања био је да народ свестан свог политичког постојања, нација, може изградити идеалну политичку заједницу. Амерички кредо, пак, није био толико заводљив. Није могао навести становнике бивших колонија да униште политичке и правне установе које су до тада изградили. Штавише, Американци су веровали да управо захваљујући својим законима и консолидованом систему власти могу живети у складу са националним кредом.

Док су Французи очекивали од већ постојеће централизоване државе да оствари апстрактну идеју универзалне слободе, Американци су се плашили да би централизована држава могла уништити ону слободу за коју су се већ изборили у побуну против краља Велике Британије и Ирске. Уколико, пак, остану разједињени, страховали су становници колонија, њихови схватање света и начин живота могли би ишчезнути у хаосу унутрашњих сукоба. Кредо би могао пасти и као жртва страних освајача, великих сила тог доба које су у америчкој разједињености виделе прилику за остварење својих амбициозних геополитичких циљева. Свест о томе гурнула је Американце у потрагу за постојањим темељима политичког јединства.

Становници америчких колонија нису били принуђени да своје јединство граде на рушевинама старог режима. Насупрот Француској револуцији која је друштво гурнула у природно стање, Америчка револуција је само “ослободила моћ склапања уговора и устава онако како се та моћ манифестовала већ у најранијим данима колонизације” (Arendt 1973:168). У први мах, међутим, ослобођена уставотворна моћ била је довољна само за стварање лабаве

уније. Одредбе о конфедерацији (1781-1787) оставиле су практично недирнутом суверену власт држава (Fabbrini 2007:33-4). Решење се показало као незадовољавајуће. До средине 1780тих сепаратистички покрети, територијални спорови, претње стране инвазије, јавне политике недовољне да очувају јединство уније и кохезију у појединачним државама чланицама били су само неки од изазова успостављеном конфедералном поретку (Rakove 1990). Тмурне друштвено-политичке прилике биле су довољне да натерају учеснике уставне конвенције из 1787. године да сачине текст новог устава. Па, ипак, иако велики, изазови тог времена нису били довољни учеснике конвенције приморају да се одрекну самосталне политичке егзистенције држава које су их као своје делегате у Филаделфију послале.

Кредо, страсна вера у републиканизам и индивидуализам била је заједничка становницима свих америчких држава. Оно, пак, око чега се будући грађани САД-а нису слагали био је облик политичког јединства који би могао поуздано заштитити њихов кредо. Различита очекивања које су државе имале од Уније происходила су из великих разлика у величини, култури, географској позицији, броју становника, структури економије и политичких установа. Ове задате различитости биле су толико значајне да никаква политичка визија није могла убедити Американце да их се одрекну. Стога су очеви оснивачи били приморани на компромис у неким темељним питањима, попут оног о ропству или представљености држава у Сенату (Dahl 2001:12-15). Највише што је политичка теорија могла у том тренутку да уради било је да осмисли управљачки систем који различитости не игнорише већ их окреће једне против других како би се заштитила сфера индивидуалних слобода.

Иако плод политичког генија, ово решење није успело да разреши питање “Ко смо ми, народ САД-а?”. Да ли је то народ сачињен од свих Американаца као појединаца или су то народи појединачних држава? Америчка идеја федерализма не обећава грађанима да ће делујући колективно, као нација, стећи прилику за непрекидно морално и духовно усавршавање. Оно што грађанима обећава политичка визија Медисона, Хамилтона и Џеја (Hamilton, Madison, Džej, 1981) јесте да ће њихове неискорењиве мане и слабости бити ограничене, дисциплиноване и стављене под контролу. То, међутим, није било довољно да их преобрази у нацију. За разлику од Сјејеса који је могао да прогласи апсолутну супериорност француске нације као *pouvoir constituant*, амерички очеви оснивачи били су приморани да оставе отвореним кључно уставно питање крајњег извора политичке власти.

Чувени амерички кредо и Устав САД-а заиста нису били довољни да створе Американце. Ово потврђује чињеница да су сви велики политички расцепи, спорови и сукоби од Грађанског рата 1861-65, преко реформи New Deal-а па све до грађанских побуна 1960тих, увек одражавали супростављена тумачења уставне природе САД-а (Fabbrini 2007:258-61). Који су то онда додатни састојци лепка који све до данас Американце држи на окупу?

Према неким ауторима управо су расправе и сукоби око исправног тумачења Устава оно што је грађане САД-а учинило свесним колективног политичког постојања и преобразило их у нацију. “Кроз уставну дебату, Американ-

ци су одредили своје различитости али и научили да цене своје сличности. Постали су јединствена нација грађана који и даље припадају различитим (територијалним, етничким, језичким) заједницама. Уставна дебата створила је уставни народ” (Fabbri 2007:260-1). Заиста, велике политичке дебате у оквиру сложене заједнице САД-а увек су биле вођене позивањем на Устав. Устав је омогућио супростављеним странама у питањима заштитних царина, ропства у ХИХ или спору око прерасподеле богатства у ХХ веку, да говоре истим језиком. Ови сукоби нису могли бити разрешени кроз нормални политички процес просто зато што су велике разлике између држава чланица САД-а учиниле њихове грађане и управљачке елите невољним да препусте некој будућој политичкој већини уређивање питања од виталног економског или друштвеног интереса.

Теза да је америчка нација рођена кроз уставне дебате заслужује пажњу и има извесно утемељење у историјској стварности. Ми, међутим, сматрамо да основни аргумент на којем она почива није одржив. Прво, потцењује се чињеница да су темељне дилеме у погледу односа између федерације и федералних јединица разрешене силом мача у току Грађанског рата 1861-65. Тачно је да су и након овог рата културне, социјалне и економске разлике између Севера и Југа опстале па се можда чак и продубиле. Оно што је, пак, кључно јесте да су ове различитости након 1865. године трајно раздвојене од амбиције да затраже суверена права. Други проблем са аргументом уставног патриотизма у случају САД јесте што се он усредсређује само на актере у политичком процесу које су креатори Устава познавали, односно грађане као појединце, федералне јединице и федералну државу. Међутим, од почетка ХХ века друга моћна страна у уставним споровима појавила се у арени америчке политичке историје. Ради се о великим индустријским и финансијским корпорацијама, учесницима који долазе из сфере приватних интереса са амбицијом да свој поглед на свет наметну остатку заједнице и о којима очеви оснивачи нису могли знати ништа (Berle 1955). Након што су поражени у спору око *New Deal*-а велике корпорације усредсређују своје снаге на спречавање отвореног уставног спора који би подстакао неку нову масовну мобилизацију грађана (Wolin 2008, 95-113). У томе успевају. Наравно, тешко би било измерити прави степен удела великих корпорација у обликовању уставног преображаја америчке федерације у другој половини ХХ века. Па ипак, остаје чињеница да су се, након периода борби за заштиту људских права 1960тих година, све трансформације уставне природе САД-а одиграле у одсуству било каквих великих дебата које би привукле пажњу јавности онако како је то био случај са *New Deal* одлуком (Wolin 2008, 131-58).

Неки други аутори тврде да је англо-протестантска култура најзначајнији састојак лепка који Американце држи на окупу (Хунтингтон 2002). Према овом становништву језик, схватање света, религија и радна етика првих досељеника у северноамеричке колоније наследиле су све потоње генерације Американаца. Претпоставка је да је култура белих протестаната, досељеника са енглеског говорног подручја омогућила Американцима да превазиђу своје различитости и створе јединствену нацију. Американци су с времена на време

морали бити подсећани на свој национализам и патриотизам. Подсетник је стизао у облику унутрашњих или спољних егзистенцијалних сукоба. Наиме, према овој линији размишљања америчка нација је заправо рођена тек након краја Грађанског рата. "Грађански рат, Џејмс Расел Ловел (*James Russel Lowel*) једном је закључио, био је 'скупа ствар да би се направила нација'. Али нацију је направио. Америчка нација у рату је рођена и у потпуности је заживела тек у деценијама које су након рата следиле. Исто важи и за амерички национализам, патриотизам и безрезервно поистовећивање Американца са својом домовином" (Huntigton 2004:119).

У току Првог а нарочито након Другог светског рата, амерички патриотизам добио је нови замајац. Заједничка англо-протестантска култура, Грађански рат и два светска рата у XX веку несумњиво су допринели идентификовању Американаца са својом државом. Међутим, од 1960тих раст самосвести нових субнационалних колективних идентитета утемељених на раси, сексуалном опредељењу, полу или етницитету почео је да нагриза слику Американаца као грађана, појединаца, обликованих културом, језиком и кредом очева оснивача. Претња страном инвазијом која би могла угрозити стари амерички кредо постајала је све удаљенија од стварности како се крај Хладног рата приближавао. Па ипак, упркос неким суморним прогнозама било би претерано тврдити да су у политичкој стварности ови нови "изазови за амерички идентитет" (Huntigton 2004:141-77) на опипљив начин угрозили успостављени федерални поредак. То само значи да наша листа састојака америчког националног лепка још увек није комплетирана.

Последњи састојак односи се на визију која је променила политички идентитет Американаца у другој половини XX века. Већ у току Хладног рата нација је хомогенизована вером у историјску мисију спашавања света од "сила зла" (Wolin 2008: 15-40). Од краја Хладног рата, Американци су уживали све економске и безбедносне повластице империјалних грађана једине светске супер силе. То је учврстило њихову свест о одабраности, изузетности. Чак и након коначног слома комунизма, страх није престао да усмерава политичко деловање нације. У глобализованом свету, претња за грађане САД-а може доћи са било које тачке на кугли земаљској. То је навело политичке елите да поверују како свет може постати безбедно место за живот само онда када сви други народи своја веровања, традицију, политичке, друштвене и економске установе прилагоде америчком схватању демократије и слободног тржишта (Robinson 1996). Висок ниво религиозности може донекле објаснити због чега су Американци у толикој мери били подложни да прихвате црно-белу слику света о народу одабраном да спаси човечанство од зла (Huntigton 2002). Након терористичких напада 11. септембра ова нова визија усмерила је сва значајнија кретања америчке унутрашње и спољне политике (Fabbrini 2007: 163-70). Рат против тероризма од тада траје непрекидно. Овај невидљиви непријатељ може доћи са било које стране света у било ком тренутку. Та борба ујединила је све делове америчког друштва, све гране власти, интелектуалну елиту, политичке партије и медије (Wolin 2008: 184-210).

Тако се проблем изградње јединства из различитости у случају САД-а разрешава на парадоксалан начин. Наиме на први поглед делује да непрекидно растућа културна, језичка и етничка различитост заједница које чине америчко друштво, њихова све слабија веза са схватањем живота белих протестаната, очева оснивача САД-а, може представљати трајни извор нестабилности и претњу поретку. Па ипак, испоставља се да је управо та све сложенија разноврсност друштвених група оно што штити нову уједињујућу националну визију обликовану на почетку XXI века. Наиме, одлучујуће обележје америчког федералног управљачког система јесте то што успева да различитости институционално окрене једне против других у циљу обесхрабривања демократије и подривања наде грађана да кроз политику могу променити нешто значајно за свој живот (Ковачевић 2017, 35-40). Политички паралисани страхом, религијом и сложеним управљачким системом данашњи Американци остају недорасли колективном преиспитивању империјалне визије коју обликују и промовишу њихове политичке елите. Захваљујући томе, данашњи федерални поредак остаје на безбедној удаљености од изазова сличних онима из времена Грађанског рата или масовне мобилизације грађана у јеку кризе 1930тих година.

Федерална обележја политичког јединства Немаца

Процес политичког уједињавања Немачке завршен је 1871. године успостављањем немачке националне државе. Створен је Рајх. Преношење суверености на федералну државу представљало је преображај без историјског преседана за независне монархије, које су вековима постојале као политички, економски и административно самодоволне целине. У тренутку уједињења све јединице које су улазиле у Рајх имале су своје уставе, парламенте и ефикасну администрацију (Ziblatt 2006, 112-20). Све државе имале су управљачке капацитете да одрже поредак, разрежу и прикупе порезе, граде путеве, музеје, позоришта, одређују школске програме, уређују културни живот и воде рачуна о економији. Деценијама пре револуционарног рођења француске нације, провинцијални магистрати, сталешке скупштине, племићи старог режима у Француској нису више испуњавали дужности заштите својих поданика. Насупрот томе, политичке власти немачких држава уживале су у тренутку националног уједињавања пуну лојалност и поверење својих друштава. Чињеница да су интеграцију оствариле консолидоване државе, које су грађани прихватили као легитимне, представља важно заједничко обележје процеса изградње америчке и немачке нације. То је уједно и оно што чини одлучујућу разлику у односу на француско искуство.

Истовремено, пак, чињеница да је немачко политичко уједињење остварено независно од било каквог креда или филозофске идеје јесте оно што изградњу немачке нације чини посебном у односу на француско и америчко искуство. Наиме, до почетка 1870тих година сви велики хуманистички и либерални пројекти били су дискредитовани у конзервативним немачким монархијама (Сгосе 1991,301-23). Било је то време у којем је приступ природних наука успоставио доминацију над филозофском, моралном и политичком сфером. У

историјском контексту великог тријумфа материјализма као погледа на свет, емпиријска стварност потиснула је значај филозофских обећања. За Немце су кључна обележја ове задате стварности били заједнички језик, култура и историјско сећање. За разлику од тога шта значи бити Американац или Француз, бити Немац није никад значило дељење заједничких уверења или политичких начела. Бити Немац одувек је био просто одраз емпиријске стварности (Plesner 1959).

Међутим, поред овог снажног искуственог аргумента у прилог интеграцији, историјска стварност немачких монархија 19. века била је обележена и другим друштвеним, економским и геополитичким чиниоцима који су представљали брану стварању федералне државе. Разлике у структури економије између немачких северних друштава у процесу захуктале модернизације и индустријализације и економски традиционалистичких и статичних друштава југа била је прва велика препрека тржишној и монетарној интеграцији (Ziblatt 2006, 32-56). Друга се односила на супростављене политичке амбиције држава. У случају трговачки и војно доминантне Пруске економски мотив за стварање ширег националног тржишта био је удружен са амбицијом Пруса да предводе уједињену Немачку у преобликовању европског политичког простора. Друге економски модернизоване али мале и војно слабе државе, попут Бремена и Хамбурга, залагале су се за тржишну интеграцију али су оклевале да се политички подреде вођству Пруске. Коначно, државе попут Баварске, које су биле војно и политички моћне али са недовољно конкурентном економијом, нису прихватале ни тржишну интеграцију ни национално уједињење под пруском хегемонијом. Поред ових унутрашњих геополитичка стварност поставила је и две тврде спољашње препреке уједињењу. Прво, свесни да би уједињена Немачка највероватније угрозила равнотежу моћи у Европи установљену 1815. након коначног Наполеоновог пораза, Француска и Велика Британија противиле су се стварању немачке националне државе (Schulze 1994, 209-42). Друго, уколико је само задата емпиријска стварност заједничког језика и културе требало да оправда политичко уједињење Немаца онда је Аустријанце било тешко искључити из тог подухвата. Тиме се, међутим, у средишту политичког спора нашло питање вођства, будући да ни Пруска ни Аустрија нису биле спремне да мирно прихвате уставно подређену улогу у будућем царству (Boldt 1990).

Конзервативне немачке политичке елите нашле су се тако пред задатком мирења ових супростављених обележја чињеничне стварности. У том послу, за разлику од француских револуционара и америчких очева оснивача, нису могли да рачунају на помоћ надахњујућих политичких идеја. Каква је била улога федерализма? Чињеница је да немачки федерализам има дубоке историјске корене (Whaley 2002). Међутим, покушаји пруских елита да легитимизују своју хегемону улогу у процесу изградње нације имали су мало тога заједничког са федералном традицијом старог Рајха који се распао 1806. године. Модерна немачка верзија федерализма била је раздвојена од идеје индивидуалних слобода, што чини суштинску разлику у односу на амерички случај. Додуше, покушај да се у Немачку пренесе либерални модел САД-а учињен је у тексту федералног устава из 1849. године кроз уношење концепата народне суверено-

сти и владавине права (Boldt 1990:262). Међутим, због непомирљивих политичких амбиција Аустрије и Пруске пропао је овај либерални уставни експеримент. Тиме је уверење да Немачка може бити уједињена захваљујући политичким начелима на дужи стазе откачено од живота друштва.

За немачку елиту федерализам је просто представљао прагматични одговор на изазове емпиријске стварности Европе XIX века. У покушају да политички дорасту тренду модернизације економије и процеса производње, немачке државе под вођством Пруске успоставиле су 1834. године заједничко национално тржиште. Након војне победе Пруске над Аустријом 1866. године највећи број монархија које су се претходно противиле немачком уједињењу постале су свесне војних, административних и економских предности удруживања са Пруском, силом којом се дивила читава тадашња Европа. Коначно, у предвечерје рата против Француске током 1870. и 1871. године владари последње четири монархије које су се противиле уједињењу, Баден, Хесен, Виртемберг и Баварска, схватили су да је за њих боље да прихвате Бизмаркову уставну визију јединства него да остану без заштите пред инвазијом Француза. То је за последицу имало уговор које су те четири државе потписале са Севернонемачком Конфедерацијом, чиме је 16. априла 1871. године уједињено модерно немачко царство са великим амбицијама ступило на тло историје.

Две трећине укупног становништва новоствореног Рајха живело је у Пруској која је због тога имала доминантну улогу у Бундесрат-а, горњем дому федералног парламента, центру доношења свих важнијих политичких одлука. Овакво решење супротно је америчком искуству. Свих тринаест америчких држава, без обзира на број становника и ниво економске развијености, имало је једнаку тежину у процесу националног уједињавања. Иако је Пруска играла доминантну улогу у законодавном процесу на националном нивоу, државе су сачувале висок степен аутономије у спровођењу федералних политика. За разлику до америчког искуства, пак, аутономија федералних јединица није била оправдана либералном идејом система вертикалних кочница и равнотеже. Бизмарков Рајх био је велика сила без идеје државе (Plessner 1959, 48-57). Пруска није привукла остале државе еманципаторском политичком визијом, већ војним победама, управљачком ефикасношћу, модерном економијом и политичком супериорношћу. То што су државе задржале висок степен административне и финансијске аутономије није представљало уступак који говори о пруској слабости. Напротив, била је то ствар прорачуна прагматичних Пруса према којем ће се ефикасне управљачке структуре држава показати корисним у успостављању националног јединства. Наиме, поред етничке хомогености народа Рајху био је неопходан и емпиријски легитимитет резултата националних политика. Ову врсту легитимитета било би тешко остварити да су државе биле лишене аутономије да прикупљају порезе, преносе финансијска средства у федерални буџет, ефикасно спроводе националне политике и одржавају поредак и стабилност у оквиру својих граница.

Још једна важна разлика у поређењу са америчким случајем јесте што је политичка форма немачког уједињавања била искључиво ствар преговарања између елита. Очеви оснивачи прве немачке националне државе, монарси, ни-

су морали да пишу Федералистичке списе како би своје јавности убедили да прихвате националну интеграцију. Иако их грађани нису изабрали на демократским изборима, представници држава у преговорима о политичкој форми Рајха могли су да рачунају на пуну лојалност и подршку својих поданика. Била је то специфична верзија пермисивног консензуса коју је искуство Немачког Рајха оставило науци о политици. Још мање је било потребе за уставном конвенцијом или бескрајним расправама о месту суверености у оквиру будуће сложене политичке заједнице. Становници држава свесрдно су прихватили и подржали уједињење а да при том никада нису добили прилику да се о њему изјасне на демократском референдуму. Насупрот француском и америчком искуству изградње нације, немачка нација створена је “револуцијом одозго” (Schulze 1994,243). За разлику од Американаца и Француза, Немцима није било потребно филозофско оправдање државе. Говорили су истим језиком, делили историјска сећања, веровали у исте митове, били поноси на исте ратне хероје, дивили се истим филозофима и обожавали исте песнике, писце и музичаре. Ова чињеница задата историјом, заједно са хладним здраворазумским прорачуном да ће им уједињење донети сигурност и материјално благостање, била је довољна да прихвате трајно политичко јединство.

На место демократског устава у случају немачког уједињења нашао се низ уговора испреговараних и закључених међу монарсима. Насупрот либералном уставном експерименту из 1849. године чији су аутори покушали да заобиђу монархе, идеја народне суверености није добила никакав израз у Уставу Рајха из 1871. године. Након победе над Аустријом 1866. године Пруска је била довољно моћна и популарна да јединство наметне аустријским савезницима међу немачким монархијама. Па ипак, Бизмаркова стратегија била је да преговара о условима будућег политичког јединства са сваком од побеђених држава. Бизмарк не трага за политичким визијама и не даје идеолошка обећања која би оправдала уједињење. Његаа занимају састојци који већ постоје у политичкој стварности. Попут Макијавелијевог Владаоца, он се усредсређује на техничку страну проблема стварања државе. Његов инжењерски приступ заиста у великој мери подсећа на начин на који су највећи ренесансни уметници, архитекте и научници решавали сложене задатке својих професија. Треба ли су му поуздани партнери и он их проналази у управљачким елитама које су њихова друштва прихватала као легитимне. Политичке вође појединачних држава имале су довољно инфраструктурног капацитета да националне одлуке спроводе у оквиру својих заједница (Ziblatt 2006,121-8). То је разлог због ког монарси добијају кључну улогу у структурама одлучивања Рајха. Због истог разлога се администрацијама бивших независни администрација поверава задатак имплементације националног законодавства. Залажући се за федералну форму уједињања Бизмарк истовремено покушава да умири страхове других европских сила. Унитарна Немачка са свим важним надлежностима централизованим у рукама Пруске управљачке елите изгледала би заиста застрашујуће за Французе и Британце тог доба.

Према неким ауторима управо је ово одсуство идеје о држави гурнуло Немце у ратне авантуре у првој половини XX века (Plesner 1959). Па ипак, чак

ни после Другог светског рата немачка нација није добила неко више морално оправдање. Нова уставна правила заједничког живота западних Немаца обликовали су ратни победници Британци, Американци и Французи. Ови западни очеви оснивачи послератне Немачке следили су исти техницистички приступ као Бизмарк, иако за постизање супротних циљева. Са једне стране, циљ је био подела Пруске и трајно ограничење њеног утицаја. Истовремено, намера твораца новог устава била је да спрече превелику концентрацију моћи у рукама било ког будућег политичког вође. Са друге стране, нови устав требало је да подстакне привредни опоравак у ратом опустошеној Немачкој, да јој омогући да поново постане самодовољни ентитет. У ту сврху успостављена су ригидна правила која сферу економских слобода штите од превеликог утицаја политике. Спровођење националних политика поново је поверено ефикасним администрацијама покрајина. То су сад биле нове територијалне јединице чије су границе одредили савезници одмах након рата следећи логику техноменаджерске ефикасности, игноришући при том старе историјске линије поделе између немачких монархија. Баш попут Бизмарка у предвечерје националног уједињења 1871. године, западни савезници одмах су схватили да су им потребни веродостојни административни извођачи радова како би могли ефикасно да управљају окупираним зонама (Johnson 1999, 31-2)

Што се тиче поражених Немаца, они су прихватили нова правила игре заједно са сликом света према којој су компромитовали своје историјско право да управљају сами собом као нација (Foucault 2008, 75-100). Међутим, управо су та нова правила омогућила Западној Немачкој да се опорави запањујуће брзо. Како су друштвене и економске користи живота под новим ордолибералним уставом постајале све опипљивије Немци су почињали да га интериоризују, да га прихватају као да су га сами донели. Основном закону који су саставили странци испрва је недостајао демократски легитимитет. Током времена, пак, уставно решење задобило је висок степен емпиријског легитимитета, легитимитета резултата, захваљујући социјалним, економским и политичким благодетима које су почеле да се осећају у свим деловима земље и међу свим друштвеним класама.

Чак и моменту поновног уједињења након пада Берлинског зида Немци нису одлучили да промене постојећа уставна правила (Johnson 1999, 34-5). Као и у тренутку стварања Рајха 1871. године, јединство народа је 1990. године једноставно узето као емпиријска чињеница задата заједничким језиком, културом и историјом. Поново уједињени Немци су одлучили да задрже постојећу либералну уставну архитектуру. Утемељујући акт њиховог заједничког живљења није донела уставотворна власт, *pouvoir constituant*, у смислу опата Сјејеса. Па ипак, живећи у складу са Основним законом који су им својевремено наметнули странци Немци поново успевају да постану економски најнапреднија и политички доминатна европска нација.

Политичко и поредак у процесу изградње швајцарске нације

Попут француске нације и швајцарска нација рођена је на темељу политичке одлуке. Политичко увек значи отпочињање, ризик, авантуру, искорак у

непознато, могућност грешке. Оно, међутим, увек значи и спремност да се преузме одговорност за судбину заједнице. Швајцарска нација настала је као последица спремности дотадашњих независних држава да се залете у авантуру политичког за то преузму одговорност и успоставе трајно јединство, федерални поредак. Због тога Швајцарцима добро одговара назив *Wilensnation* (Törperwien 2001, 244-6). За разлику од француског случаја, пак, швајцарску нацију нису створили појединци гурнути у природно стање. Револуционарна идеја изградње политичког јединства ех нихило нема ништа заједничко са швајцарским искуством и схватањем политике. Уместо појединаца, нацију су створили кантони, већ постојеће и функционалне заједнице. Покушаји радикалних елита, углавном из протестантских кантона, да на темељу републиканских идеја политички уједине Швајцарце нису успели (Rougemont 2002, 84-106). Мреже грађанског друштва које су ове елите успоставиле “биле су суштински елитистичке и нису успеле да интегришу становништво различитих језичких заједница” (Kriesy i Treschel 2008, 7). Ширење унитаристичких и либералних идеја рурални католички кантони видели су као непосредну претњу њиховом схватању света обојеном религијом и традицијом и као подривање њихове економске самоодрживости. Као одговор они су прво формирали посебну тајну заједницу *Sonderbund*, потом су напустили Диет и коначно кренули у рат против протестантских кантона. На све то били су спремни само зато да одбране свој начин живота који су одредили историја, религија, култура, језик.

У *Sonderbund* рату, који је трајао двадесет шест дана, конзервативни кантони поражени су до ногу. Ипак, оно што су победници овог кратког рата са релативно мало жртава научили било је да Швајцарци никада неће пристати да својевољно жртвују своју обогаћујућу културну, језичку и конфесионалну различитост зарад апстрактних политичких начела. Истовремено, рат је поражену страну учинио свесном превеликих трошкова тврдоглаве одбране суверености на уштрб материјалног благостања. Насупрот француском искуству, политичка одлука о формирању швајцарске нације била је одвојена од идеолошких премиса. Кохерентни теоријски концепти Хобса, Лока или Русоа нису били од велике помоћи кантоналним саветницима, градоначелницима, високим функционерима који су у Берну током три месеца, пет дана недељно, скрупулозно састављали уставни текст. Заокружене политичке визије нису биле од користи приликом настојања да се помире сучељене страсти, интереси и веровања оних који су се залагали за чвршће национално јединство и оних који су бранили аутономију својих локалних заједница. Швајцарски Устав из 1848. године није представљао остварење било какве одређене визије човека и друштва. Уместо тога, био је то компромис утемељен на прагматичном самаравању притивречних обележја изнијансиране друштвене стварности. Устав је представљао симултану победу захтева за новим националним јединством и жеље за очувањем старе кантоналне аутономије.

Одсуство великих политичких начела које дели већина становништва представља заједничко обележје швајцарског и немачког искуства изградње нације. У оба случаја аргументи у прилог националног јединства происходили

су из прагматичне рачунице економских и безбедносних користи од уједињења. Швајцарска Конфедерација из 1815. године није била у стању да одговори на изазове доба убрзане индустријализације европских друштава (Rougemont 2002:90-2). Кантони нису могли да се договоре о увођењу царина према Француској. У оквиру саме Конфедерације било је више од четири стотине различитих намета, укључујући кантоналне, градске па чак и феудалне. Како би избегли све многобројне препреке трговини индустријалци који су извозили из једног кантона у други били су принуђени да шаљу своју робу преко француских или немачких градова. Кантони нису могли да се договоре чак ни о заједничким стандардима за мерење квалитета пољопривредних и других производа. Све то заједно испоставило се као прескупо за економију. Истовремено, ово инсистирање на исувише ригидно схваћеној кантоналној суверености подригивало је изгледе за одржање швајцарске неутралности.

Било како било, ови очигледни функционални аргументи за уједињење нису били довољни за Швајцарце. За разлику од Немаца, Швајцарци не говоре и не пишу истим језиком, не воле исте песнике и не диве се истим ратним херојима. Због тога су митови који славе национално уједињење попут оног о Вилијаму Телу, могли имати само врло ограничен успех у стварању осећања припадности швајцарској нацији (Törrerwien 2001:268-71). Чак и данас протестантски, католички, француски, немачки и италијански Швајцарци остали су равнодушни једни према другима. Док су немачки делови земље временом развили виши степен националног идентитета, кантони у којима се говори француски одувек су се мање идентификовали са швајцарском нацијом (Kriesy 1999: 21-2). За већину Швајцараца њихови кантони су и даље једина истинска домовина у романтичарском смислу те речи (Rougemont 2002: 109-14). За разлику од онога шта значи бити Немац, бити Швајцарац никада није било само пуки одраз емпиријске стварности. Још мање је то било ствар снажних заједничких уверења или политичких начела. Шта је онда ујединило ове етнички разноврсне народе и њихове кантоне у јединствену политичку заједницу?

Насупрот немачком случају и слично француском искуству, швајцарска нација је стално морала бити потврђивана и изнова стварана кроз активно учешће грађана у политичком процесу. За разлику од поданика у немачким монархијама, грађани швајцарских кантона никада не би допустили елитама без демократског легитимитета да у њихово име одлучују о будућности политичког уједињења. У одсуству монарха и њихових централизованих администрација, швајцарски кантони неговали су вековима традицију комуналне демократије која је подразумевала републиканска обележја грађанске партиципације на свим нивоима власти (Elazar 1992: 27). У сагласности са овом добро утемељеном демократском праксом Устав из 1848 године ступио је на снагу тек пошто га је већина кантона и две трећине становништва прихватило на референдумима. Па ипак, у оштрој супротности са француским револуционарним схватањем, колективну судбину Швајцараца нису обликовали појединци који су се одрекли својих разноликих колективних идентитета. Штавише, само захваљујући припадности некој од кантоналних, конфесионалних или језичких заједница неко може постати швајцарски грађанин. Баш као и у немачком

случају, ова врста припадности није слободно изабрана већ је задата пореклом. Швајцарска је једина земља на свету у којој општина одлучује о нечијој подобиности да постане грађанин државе. Одлука се доноси тек након детаљне и студиозне процене интегрисаности кандидата у локалну заједницу и познавања локалних обичаја и начина живота (Kriesy 1999: 17). У швајцарском случају, дакле, нација просиходи из веома озбиљног приступа различитостима (Fleiner 1989). Управо из овог разлога манихејска подела на етничке и грађанске нације не може објаснити швајцарско искуство.

Важна разлика у односу на немачки случај јесте што ни један кантон није играо хегемону улогу у процесу изградње швајцарске нације. Без обзира на величину, економску развијеност и војну моћ, швајцарски кантони добили су једнака права у новој федералној структури. Ово је одражено, између осталог, и у једнаком броју гласова који сваки кантон има у горњем дому федералног парламента. Равноправан третман федералних јединица представља важно заједничко обележје швајцарског и америчког модела нације. Још једна заједничка карактеристика јесте што ни у једном од ова два случаја није постојао хомогенизирајући састојак, попут етничке хомогености на пример, који би био довољно снажан да потисне колективне различитости. За разлику од немачког случаја, америчка и швајцарска нација нису биле чињенице стварности, разумљиве саме по себи, већ их је било неопходно створити из постојећих различитости.

Сама стратегија односа према различитостима, пак, оно је што суштински разликује амерички и швајцарски процес изградње нације. За очеве осниваче САД-а колективне различитости у оквиру федерације биле су само погодан инструмент за ограничавање сфере политичког и заштиту сфере индивидуалних слобода. Амерички кредо изискује да сви колективни идентитети осим америчког буду потиснути у приватну сферу. У америчком случају непремостиве географске, социјалне и културне различитости служиле су да заштите вредности индивидуализма. У швајцарском случају, пак, различитости као такве имају највишу вредност. Управо је то разлог због ког у политичкој пракси неко може постати Швајцарац искључиво као протестант или католик који говори италијански, француски или немачки или тако што у потпуности прихвати вредности и начин живота неке од ових заједница.

Ипак најважнија разлика између два модела јесте што у случају САД-а различитости служе како би се обесхрабрила демократија, док у Швајцарској успешно помирење различитости изискује активно политичко учешће грађана у свакодневном животу заједнице. Иако говоре различите језике и узајамно се игноришу, Швајцарци су постали свесни свог колективног политичког постојања кроз учешће у свим одлукама важним за њихов заједнички живот. Иако читају новине и гледају телевизијске вести на различитим језицима они су научили да заједнички обликују општи интерес федерације. Претходно смо показали да англо-протестантска култура, грађански рат, религија, страх од стварне или измишљене спољне претње и империјална политичка визија представљају неопходне састојке лепка који Американце држи на окупу као нацију. Швајцарцима ништа од тога није било потребно. Уместо да штите своје

национално јединство подстицањем страха од спољашње претње, усвајањем слике о себи као изузетном народу или деполитизујући различитости, Швајцарци су одавно навикли да кроз непосредну демократију себе стално изнова проналазе и потврђују као нацију. Додуше, швајцарски мит о Вилијему Телу, националистичке идеје радикалних елита, Други светски рат и Хладни рат донекле су допринели јачању националног идентитета (Kriesy i Treschel 2008: 10-16). Па ипак, Швајцарци су превасходно захваљујући својој специфичној верзији федерализма и демократије тако дуго успевали да остану политички уједињени (Ковачевић 2017, 41-44).

Џон Стјуарт Мил (*John Stuart Mill*) једном је записао : “Заједничке установе су скоро немогуће у земљи састављеној од различитих националности. У народу у ком нема осећаја братске припадности (*fellow-feeling*), посебно ако његови припадници читају и говоре различите језике, јединствено јавно мњење, нужно за функционисање представничке власти, не може постојати” (Mill 1865: 308). Насупрот Немцима, Италијанима, Данцима или Французима, Швајцарци никада нису развили осећај “братске припадности”. Упркос томе, они су од 1848. године стално изнова показивали да могу да делују колективно, као успешна европска нација. Успоставили су и одржали национално јединство без помоћи заједничке културе, религије, политичких начела, хегемоне државе, сталне спољне претње или уједињујуће политичке визије. Како би преживели као нација нису морали да превазиђу и политички неутралишу своје колективне различитости. Напротив, швајцарски етнички разноврсни демои добили су прилику да стално изнова преговарају о претпоставкама националног јединства користећи инструменте федерализма и непосредне демократије. Због тога аутори закључују да сам појам “нација Швајцарцима не стоји баш најбоље” (Burgess 2006: 103). То је, међутим, такође разлог због чега у епохи захуктале глобализације, која доводи у питање функцију и смисао националне државе, управо швајцарски модел изградње нације пружа бројне корисне смернице (Fleiner i Basta Fleiner 2009: 651-64, Töpperwien 2001: 301-11).

Закључак

За очеве осниваче САД-а искуство претходних облика републиканске власти било је од највећег значаја. Веровали су да се само из конкретног историјског искуства може научити о предностима и манама одређеног облика владавине. Идеолошка обећања која најављују бескрајни процес усавршавања друштва и човекове природе остају изван домета здраворазумских разматрања. Стога су они студиозно проучавали историју демократских, аристократских и монархистичких држава као и мишљења великих филозофа о њима од антике до модерних времена (видети нпр. Adams 1794).

Насупрот њима, очеви оснивачи данашње Европске уније од почетка су веровали да њихов пројекат нема историјског преседана, што га чини *sui generis*. Овај приступ претпоставља заобилажење свих темељних питања политичке мисли укључујући и проблем изградње сложене политичке заједнице. Предуго су се главне архитекте европског пројекта надале да ће настанак ев-

ропске нације следи исту баналну функционалистичку логику којом су њихови научни следбеници објаснили настанак заједничког тржишта и монетарне уније. Неуспех уставног пројекта 2005. године, пак, обзнанио је да се проблем заједнички свим покушајима изградње сложених нација Европљани више не могу игнорисати: Како изградити трајно политичко јединство од претходно независних држава чије су задате различитости дубоко укоренење у историји, обичајима, језику, култури и географији?

Релевантност америчког, немачког и швајцарског искуства за ЕУ огледа се првенствено у чињеници да су у сва три случаја нација и федерална држава морали бити изграђени истовремено. Додајући француско искуство у упоредну перспективу у чланку смо показали разлику између нација које су настале у већ постојећим државним границама и оних изграђених од претходно политички заокружених јединица. Оно што смо видели јесте да јединство сложених заједница може бити постигнуто на различите начине. Федерални политички поредак може настати на уштрб демократије или захваљујући демократији. Може бити формиран захваљујући равнодушности грађана спрема демократије. Федералне нације могу се родити из рационалне калкулације економских и безбедносних користи или уз помоћ политичких уверења, креда, које дели већина становништва. Федерални поредак може бити успостављен захваљујући политичким амбицијама хегемоне државе или захваљујући једнаком третману воља федералних јединица у процесу уједињавања. Сложене нације могу происходити из етничке истоврсности или у њеном одсуству. Неискорење колективне различитости саставних јединица могу бити премештене у приватну сферу или, пак, бити непосредно укључене у управљачки процес.

Основни увиди овог чланка нису превасходно намењени историчарима. Закључци до којих смо дошли анализирајући у упоредном контексту искуство настанка француске, америчке, немачке и швајцарске нације намењени су, пре свега, истраживачима и политичким учесницима уставних преображаја кроз које данас пролазе грађани држава чланица Европске уније. Њихов свет суверених и независних држава ишчезао је. Старе европске националне заједнице деле судбину сличну оној провинција, општина, градова и сталежа у француском Старом режиму. У модерним државама питање политичког јединства разрешио је народ који је у одсудном историјском тренутку постао свестан свог политичког постојања, преобразио се у нацију и почео да доноси опште норме. Процес европских интеграција структурно је укинуо могућност пустоловној општој вољи Француза, Португалаца, Италијана да одређује претпоставке заједничког живљења у оквиру националних граница. У међувремену, пак, на позорници историје нису се појавили политички самосвесни Европљани дорасли задатку одлучивања о колективној судбини. Нови европски свет се и даље ствара. На том путу искуство настанка федералних нација може имати двоструки значај. Прво у његовом огледалу виде се само кључни изазови данашње Европске уније. Огледало не препознаје покушаје решавања проблема кроз реформу постојећих институција у складу са досадашњом логиком технократске револуције. Друго, у одразу огледала сачињеног од старине виде се нове могућности изградње и очувања сложеног политичког поретка у Европи.

Литература:

1. Adams, John (1794): A defense of the constitutions of government of the United States of America, against the attack of M. Turgo in his letter to Dr. Price. Vol. I London: Printed for John Stockdale, Piccadilly.
2. Arendt, Hannah. 1973. On Revolution. Penguin books.
3. Berle A. Adolf (1955): "Evolving capitalism and political federalism", in: Arthur W. Macmahon (ed.), Federalism, Mature and Emergent, Doubleday & Company, New York.
4. Boldt, Hans (1990): "Federalism as an Issue in the German Constitutions of 1849 and 1871", In: Hermann Wellenreuther (ed.), German and American Constitutional Thought, Bloomsbury Academic, New York-Oxford-Munich.
5. Burgess, Michael (2006), Comparative Federalism, Routledge, London and New York.
6. Condorcet (1988): *Esquisse d'un Tableau Historique des Progrès de L'esprit Humain*. Paris : Flammarion.
7. Croce, Benedetto (1991): *Storia d'Europa nel secolo decimonono*, Adelphi Edizioni, Milano.
8. Dahl, A. Robert (2001): *How Democratic Is the American Constitution?* New Haven and London: Yale University Press.
9. Elasar J. Daniel (1992): "Communal Democracy and Liberal Democracy: An Outsider's Look at the Swiss Political Tradition", Paper prepared for the Liberty Fund Colloquium on the Swiss Experience of Federalism, Brunnen, Switzerland, March 1992.
10. Fabbrini, Sergio (2007): *Compound Democracies. Why the United States and Europe Are Becoming Similar*. Oxford University Press.
11. Foucault, Michel (2008): *The Birth of Biopolitics*, Palgrave Macmillan.
12. Fleiner, Thomas (1989): "Discussion on Swiss Federalism", in: R.A. Goldwin, A. Kaufmann, W. Schambra, (eds.), *Forging Unity Out of Diversity*, American enterprise institute for public policy research, Washington.
13. Fleiner, Thomas, Basta Fleiner, R. Lidiya (2009): *Constitutional Democracy in a Multicultural and Globalized World*, Springer, Berlin, Heidelberg.
14. Halimi, Serge (2019): "Quand tout remonte à la surface", *Le monde diplomatique*, janvier.
15. Hamilton, Aleksander, Madison, Džejms, Džej Džon (1981): *Federalistički spisi*, Radnička štampa, Beograd.
16. Huntington, Samuel (2004): *Who are we? The challenges to America's National Identity*. New York, London, Toronto, Sydney: Simon & Schuster.
17. Huntington, Samuel (2002): "Dead Souls: The Denationalization of the American elite", *The National Interest*, November.
18. Johnson, Nevil (1999): "Territory and Power. Some Historical Determinants of the Constitutional Structure of the Federal Republic of Germany", in: Charlie Jeffrey (ed.), *Recasting German Federalism: The Legacies of Unification*. Bloomsbury Academic.
19. Kriesy, Hanspeter, Trechsel H. Alexander (2008): *The Politics of Switzerland. Continuity and Change in a Consensus Democracy*. Cambridge University Press.
20. Kriesy, Hanspeter (1999): "State Formation and Nation Building", in: Hanspeter Kriesi (ed.), *Nation and National Identity*. Verlag Ruegger Zurich.
21. Kovačević, Bojan (2014): "Jačanje separatizma u državama članicama kao nenameravana posledica evropske integracije", *Teme*, br. 4.
22. Kozelek, Rajnhart (1997): *Kritika i kriza*, Plato, Beograd.
23. Mill, Start, John (1865): *Considerations on Representative Government*, Longman, Roberts & Green, London.

24. Plessner, Helmuth (1959): *Die verspätete Nation: Über die politische Verführbarkeit bürgerlichen Geistes*, W. Kohlhammer Verlag, Stuttgart.
25. Rakove, N. Jack (1990): „The First Phases of American Federalism“ In: Mark Tushnet (ed.), *Comparative Constitutional Federalism, Europe and America*, Greenwood press, New York-Westport, Connecticut-London.
26. Renan, Ernest(1996): “Qu’est-ce qu’une nation ?” in: Raoul Girardet (ed.), *Qu’est-ce qu’une nation et autres écrits politiques*, Imprimerie nationale, Paris.
27. Robinson, I. William (1996): *Promoting Polyarchy. Globalization, US Intervention and Hegemony*, Cambridge University Press.
28. Rougemont, Denis De (2002), *La Suisse ou l’histoire d’un peuple heureux. L’Age de l’homme*.
29. Ruso, Žan Žak (1994): *Društveni ugovor*, Filip Višnjić, Beograd.
30. Schulze, Hagen (1994): *Staat und Nation in der europäischen Geschichte*, C. H. Beck, München.
31. Sieyes, Abbe (1989) : „Qu’est-ce que le tiers-etat“ in : Marcel Dorigny (ed.) *Œuvres de Sieyes*, Edhis, Paris.
32. Tokvil, Aleksis De (1994): *Stari režim i revolucija*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci, Novi Sad.
33. Töppewien, Nicole (2001), *Nation-State and Normative Diversity*, Institute du Fédéralisme Fribourg Suisse.
34. Wolin, S. Sheldon (2008): *Democracy Incorporated. Managed Democracy and the Specter of Inverted Totalitarianism*, Princeton University Press, Princeton and Oxford.
35. Whaley, Joachim (2002): “Federal Habits: The Holy Roman Empire and the Continuity of German Federalism”, in: Maiken Umbach (ed.), *German Federalism*, Palgrave, Hampshire.
36. Ziblatt, Daniel (2006): *The Formation of Italy and Germany and the Puzzle of Federalism*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.

PROBLEM OF COMPOUND POLITICAL ORDERS BUILDING IN THE COMPARATIVE LIGHT OF AMERICAN, GERMAN AND SWISS FEDERATION MAKING

Summary: What is the right strategy of successful compound polities building? How to deal with social, economic, linguistic and cultural diversity of their constitutive parts? Is it necessary to depoliticise diversities and remove them into the private realm in order to achieve and maintain a nation’s unity? To what extent political ideas influence the process of federal nation building? What is the role of an external threat, imagined or real? What is an adequate strategy for federal nation building among partners that are unequal in political, military and economic power? These are the questions that we explore in this article by looking at the three different experiences in successful federal nation building, US, German and Swiss.

Key words: federalism, nation, order, USA, Switzerland, Germany